

29. Протасова Н. Г. Особливості педагогічної творчості та фактори її розвитку у післядипломній освіті. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ–Запоріжжя. 2003. Вип. 27. С. 3–7.

30. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 452 с.

31. Регіональна освітня система підвищення кваліфікації як фактор розвитку професіоналізму педагогічних працівників: теорія, практика та виклики часу: електрон. зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 23.11.2018, ПОІППО / наук. ред.: д-р пед. наук Н. І. Білик. Полтава: ПОІППО, 2018. 84 с. URL: http://poippo.pl.ua/images-FILES/pidrozdily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/tezi_23.11.2018.pdf

32. Семиченко В. А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2001. № 1. С. 54–57.

33. Система педагогічних наук. URL: <https://paidagogos.com/sistema-pedagogicheskikh-nauk.html>

34. Смирнова М. Є. Підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів на засадах андрагогіки в післядипломній освіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Полтава: Б. в., 2010. 20 с.

35. Сорочан Т. Андрагогічні засади післядипломної освіти педагогічних працівників. *Освіта на Луганщині*. 2007. № 1. С. 9–15.

36. Тиждень освіти дорослих в календарі професійних свят – 11 вересня <https://www.dilovamova.com/index.php?page=142&calendar=professional&holiday=893>

37. 6 книг о том, как учит взрослых. URL: <https://skillbox.ru/media/education/6-knig-o-tom--kak-uchit-vzroslykh/>

38. Tuross L. Andragogika. Zarysteoriiioswiaty i wychowaniadoroslych. Wol. П. Warszawa: PWN, 1978. 386 p.

§ 3.3. Концептуальні основи навчання, що стимулює особистісний розвиток здобувачів освіти територіальних громад

Сучасна ситуація в освіті, її кардинальна перебудова, гуманізація, завдання підготовки здобувачів освіти, визначають необхідність розробки нових форм особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад в умовах децентралізації. Але саме визначення змісту процесу їхнього особистісного розвитку, що є практичною й науковою проблемою, дасть змогу розробити технології ефективного управління цим процесом. Тому розглянемо концептуальні основи навчання, що стимулює особистісний розвиток здобувачів освіти територіальних громад.

Сучасний етап трансформації України у світовий економічний, культурний, освітній простір вимагає змін у традиційних ціннісних орієнтаціях суспільства. Розвиток сучасного суспільства характеризується увагою до проблем особистості, персоналістичними тенденціями у культурі в цілому і в

освіті зокрема. Змінюється й соціальне замовлення не тільки щодо мети, завдань, якості освіти, а перш за все щодо типу особистості, здатної до стрімкої, гнучкої зміни своєї життєдіяльності. Необхідним є переосмислення самої парадигми освіти, відмови від адаптивної моделі засвоєння знань на користь навчання, яке створює умови для особистісного розвитку здобувача освіти. Традиційна освіта також передбачає розвиток, але він побудований як предмет дидактики – відповідно до стандартизованих цілей навчання і виховання, а власне психічний розвиток (як предмет психології) відбувається стихійно.

Пріоритет особистісного розвитку здобувача освіти, проголошений на рівні державної політики в галузі освіти, поки що далекий від реального втілення на практиці. Якщо у декларативному плані особистісна орієнтація освіти не викликає протидії, то реально справа виглядає складніше. Багато закладів освіти територіальних громад продовжують розробляти й визначати зовнішні установки, майже не враховуючи індивідуальних особливостей, творчих можливостей і цілей здобувачів освіти. Стереотип розуміння освіти як передачі здобувачу освіти територіальної громади заздалегідь відчужених від нього «нічийних» знань все ще продовжує існувати в нормативних документах, програмах, технологіях і методиках навчання.

Освіта за своїм призначенням орієнтована на виконання соціальних функцій і не може не відображати відчуженість організованих і регульованих державою інститутів людини. Пов'язаний з феноменом відчуження парадокс освіти полягає в тому, що вона одночасно є засобом освоєння культури, розвитку можливостей людини і одним із способів її інтеграції в соціум. Найяскравіше цей парадокс проглядається у тоталітарному соціумі, де система освіти, її фактичне функціонування на реалізацію особистісного потенціалу здобувача освіти і його вільне самовизначення не орієнтоване [43, с. 61; 56, с. 211–231; 57, с. 35–43].

Домінування зовнішньої заданості щодо мети, змісту і технологій навчання веде до послаблення внутрішньої мотивації здобувачів освіти територіальних громад, відсутність запиту на їх творчі задатки – до небажання вчитися, гіперболізації у них формальних цінностей освіти (одержання атестата, гарних оцінок). Збільшується відчуження здобувача освіти територіальних громад від власне освіти, обумовлене невідповідністю традиційних цілей і форм навчання його життєвим потребам, які змінюються.

Враховуючи вищесказане, слід розробити систему, яка б інтегрувала особистісно-творчі й суспільні освітні цілі. Проблема полягає у виробленні педагогічних основ, умов і технологій, за яких можливе поєднання індивідуальної творчої самореалізації здобувачів освіти територіальних громад з одночасним засвоєнням ними культурно-історичних досягнень людства, зокрема освітніх стандартів.

Проблема особистісного розвитку постійно розглядається психолого-педагогічною наукою, хоча сам термін «особистісний розвиток» не є усталеним і зустрічається в літературі поряд з такими поняттями як «самовдосконалення», «самореалізація», «життєвий шлях», «розвиток потенціалу особи-

стості» тощо. Порівняльний аналіз праць дослідників, які представляють різні психологічні школи, показує їх намагання створити ефективні універсальні засоби діагностики, практичні засоби управління особистісним розвитком і подолання труднощів на шляху цього розвитку, які часто виникають у навчальному процесі закладу освіти територіальних громад. У вітчизняній психології і педагогіці з'явилися дослідження, у яких розглядаються проблеми формування особистості в освіті (Р. Вайнола [3]; І. Зязюн [6, с. 11–57]; Г. Костюк [7]; В. Моргун [35, с. 27–40]; В. Радул [38, с. 15–20]; Л. Сігаєва [40, с. 165–176] та ін.), розвиток технологій навчання у закладах освіти України (В. Бондар [1]; О. Буйницька [2]; Р. Гуревич, М. Кадемія, Л. Шевченко [4]; І. Дичківська [5]; Л. Лебедик [8–33; 52–55]; Л. Лук'янова [34]; О. Набока [36]; О. Пометун, Л. Пироженко [37]; Г. Романова [39]; Д. Чернілевський [49] та ін.). У той же час створення умов для особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад засобами технологій навчання не є самостійним предметом вивчення, відсутні адекватні теоретичні узагальнення, не розроблені процедури діагностики і управління.

В останні роки почали зміщуватися акценти – головною цінністю проголошена особистість людини. З 80-х років минулого століття у вітчизняній психології розпочався гуманістичний «прорив», багато в чому обумовлений змінами в житті нашого суспільства, перебудовою, а також ходом розвитку світової психології. «Повернення до людини» (Д. Леонт'єв) підвищило дослідницький і практичний інтерес до таких феноменів як самосвідомість, творчість, любов, відповідальність, повноцінний розвиток можливостей людини, особистісний і соціальний розвиток, гуманізація спілкування людей в усіх сферах соціального життя. Вітчизняні школи психології, які майже не займалися безпосередньо розробкою гуманістичної проблематики в силу причин ненаукового характеру, проте, зберігали відкритість стосовно неї. Дослідники вбачають в особистості активного суб'єкта процесу власного розвитку (В. Моргун [35]).

Найближчою до вітчизняної є екзистенціальна психологія, яка відстоює точку зору про не адаптивний характер розвитку людини, про те, що напрямку розвитку визначається винятково її виборами. Ключовий момент теорії – відсутність наперед заданого розвитку людини, стверджує позицію особистості як суб'єкта власного розвитку.

Гуманізація підходів до особистості стала причиною звернення психологів до поняття «особистісний розвиток». Для пояснення цього феномена використовується поняття прагнення до самореалізації як однієї з основних рушійних сил розвитку особистості. Творча самореалізація полягає в розкритті і розвитку своїх здібностей, своєї сутності. Втілення сутнісних сил (здібностей) особистості в її соціальній діяльності, бачення себе в продуктах своєї діяльності, своєму внеску в інших людей і є процесом самореалізації. Таке розуміння самореалізації дає можливість поєднати гуманістичну психологію і парадигму діяльності.

Як бачимо, проблема особистісного розвитку є однією із найскладніших і, фактично, постійно актуальних у психолого-педагогічній науці. Її роз-

глядають багато авторів, хоча й не завжди як основну досліджувану проблему, але без її вирішення часто є неможливим розгляд інших питань, які їх цікавлять. Залежно від того, в якому контексті той чи інший автор аналізує проблему особистісного розвитку, він звертає увагу на ті чи інші аспекти цієї проблеми. Практично всі роботи, пов'язані з вивченням особистості людини, спрямовані не тільки на виявлення конкретних закономірностей, певних змін на різних вікових етапах, а й на розкриття загальних принципів особистісного розвитку. У той же час у психолого-педагогічних дослідженнях і дотепер залишаються недостатньо теоретично розробленими й експериментально вивченими процесуальні характеристики, структура, психологічні механізми, рушійні сили процесу особистісного розвитку здобувача освіти як форми прояву генеральної лінії прогресу в соціальному становленні його як особистості.

На жаль, узагальненого досвіду навчання здобувачів освіти територіальних громад сучасної освіти, яке б стимулювало їх особистісний розвиток, практично немає. Корисний досвід описується у деяких дослідженнях (Р. Вайнола [3]; І. Зязюн [6, с. 11–57]; Г. Костюк [7]; Л. Лебедик [12, с. 45–53; 26]; В. Моргун [35, с. 27–40]; В. Радул [38, с. 15–20]; Л. Сігаєва [40, с. 165–176] та ін.), однак на практиці вимоги особистісного підходу не витримуються.

На даний час існує декілька психологічних концепцій розвитку особистості, однак єдино прийнятої теорії ще немає. Тому, не випадково, становлення системи навчання в освіті, яка б створювала умови для особистісного розвитку здобувача освіти, характеризується в її теоретичному обґрунтуванні великою різноманітністю. Відсутність єдиної теорії ставить педагогів перед необхідністю вибору й водночас дає їм право вибору якоїсь однієї психологічної концепції чи певного поєднання деяких із них для вирішення конкретних психологічних та дидактичних завдань.

Метою дослідження є теоретико-практичне обґрунтування концептуальних основ навчання, що стимулює особистісний розвиток здобувачів освіти територіальних громад. Завданнями нашого дослідження є: 1) теоретико-практичне обґрунтування основних вимог до здійснення навчання здобувачів освіти у територіальних громадах, яке стимулює їхній особистісний розвиток; 2) виокремлення шляхів вирішення проблеми особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад у світлі нової парадигми освіти; 3) обґрунтування принципів навчання, стимулюючого особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад; 4) опис компонентів реалізації системи навчання, яка передбачає особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад; 5) виокремлення складників технології особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад.

Виконуючи *перше завдання* нашого дослідження ми з'ясували, що особистість здобувача освіти – дуже складна структура, яка вимагає складної розвивальної педагогічної взаємодії у закладах освіти територіальних громад. Її системотворчим елементом є спрямованість особистості, презентована потребами, інтересами, переконаннями, особистісними смислами, ціннісними

орієнтаціями, мотивами, установками.

Особистісна орієнтація освіти територіальних громад йде поряд із лібералізацією всього життя суспільства. Однак, цей процес не йде «автоматично», а потребує спеціального культивування. Слід здійснити гуманістичну конверсію закладів освіти територіальних громад, що передбачає поступову відмову від жорсткої орієнтації на виключне обслуговування потреб держави. Однак, запит на освітні послуги йде переважно саме від державних і відомчих замовників, має прагматичний, функціональний характер. Ефективність послуг сучасної освіти зростає, коли сама особистість глибше й різнобічніше залучиться в освітню діяльність, яка органічно ввійде до цілісного світу особистості, допомагатиме реалізувати її устремління, стане засобом самореалізації [43, с. 62]. Освіта здатна стати засобом підтримки людини у кризових соціальних умовах, створивши підтримуюче соціокультурне середовище територіальної громади, в якому забезпечується особистісний ріст, стимулюється інноваційна, пошукова, творча пізнавальна діяльність.

Проектно-творчий підхід до будь-якої системи має стимулювати пошуки провідних, системотворчих чинників. Здебільшого найважливішими напрямками розвитку освіти називаються її інформатизація і комп'ютеризація, фундаменталізація, гуманізація і гуманітаризація, забезпечення наступності й безперервності освіти, повнота моделювання діяльності здобувача освіти, підвищення активності здобувачів освіти територіальних громад, їх інтелектуального й творчого потенціалу. Є підстави вважати головним серед цих напрямків цілісний особистісний розвиток здобувачів освіти. Однак, системна методологія вимагає подальшого аналізу, конкретизації й виділення головної ланки розвитку системи. На думку деяких дослідників, такою ланкою є «технології особистісно-розвивальної освіти» [43, с. 62]. Причому акцент ставиться на інтелектуальному і творчому розвитку здобувачів освіти. Ця стратегія охоплює не лише знання, вміння й навички, а, насамперед, розвиває здатність їх набувати. Випускник сучасної школи із високим інтелектуальним і творчим потенціалом зможе краще інтегруватися у соціально-економічне середовище періоду науково-технічних змін в Україні.

Як досягти того, щоб особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад став органічним складником змісту і технології навчання в освіті? У пошуках відповіді на це запитання, використовуємо підходи І. Якиманської до розуміння особистісно-орієнтованого навчання як «визнання учня головною діючою фігурою всього навчально-виховного процесу» [50, с. 31], а способу навчання як «особистісного утворення, де, як у сплаві, поєднані такі компоненти: потреби, мотиви, емоції й операції» [50, с. 37].

Звідси, основними вимогами до здійснення навчання здобувачів освіти у територіальних громадах, яке стимулює їх особистісний розвиток, є: переорієнтація навчання (як соціально організованого й заданого нормативу пізнання) на учіння (як побудову самим здобувачем освіти у територіальній громаді індивідуальних моделей пізнання, які мають для нього особистісне значення); єдність мотиваційних установок і когнітивних здібностей в навчанні; диференціація програм курсів, що враховує суб'єктивний досвід і ви-

бір здобувачем освіти у територіальній громаді тих чи інших способів навчальної діяльності, оволодіння якими «є основним шляхом розвитку пізнавальних здібностей» [50, с. 35]; «основним результатом навчання має стати формування пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями і вміннями» [50, с. 37]; технологія такого навчання має бути «цілісною системою дидактичних впливів» [50, с. 37].

Таким чином, навчання, яке створює умови для особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, має таку важливу перевагу як акцент на суб'єктивному досвіді здобувачів освіти та їх активності у виборі дидактичних способів. Однак, ці способи ще слабо диференційовані й не узагальнені в аспекті розвитку його як особистості.

Не здобувача освіти територіальних громад слід прилагоджувати до навчального матеріалу, як це робиться за традиційного інформаційного підходу, а весь зміст освіти підпорядкувати його розвитку як найвищій меті. Структурування навчального матеріалу має бути адекватним цій меті: не факти (дати, цифри, події) з навчального предмету, а особистісні якості і здібності, як, наприклад, логічне мислення, креативність, спілкування, духовні й моральні цінності [43, с. 63].

Недоліки й складнощі запровадження технологій навчання в освіті, які б створювали умови для особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, визначають такі чинники: відсутність теоретичної концепції особистості, яка б зняла протиріччя інформаційного й особистісного підходів в освіті; домінування принципу індивідуального підходу, який враховує вже досягнутий рівень розвитку особистості, над самим принципом розвитку; невизначеність шляхів інтеграції засвоєння нових знань і розвитку особистості як мети освіти, заміна їх завданнями навчання і дидактичними методами; обмеженість сфери прояву особистості здобувача освіти територіальних громад переважно навчальним процесом у закладі освіти територіальної громади; недостатня диференційованість і узагальненість принципів навчання, яке стимулює особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад; незабезпеченість педагогів валідними засобами психодіагностичного контролю цього розвитку; відсутність пріоритету саморозвитку особистості над її «формуванням».

Отже, аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури показав значний суспільний і науковий інтерес до особистісного розвитку здобувача освіти. Закономірно постає завдання філософськи обґрунтувати і підтримати нові системні моделі соціалізації, особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад, визначити умови, які як позитивно, так і негативно впливають на якість цього процесу.

Могутніми чинниками стимулювання процесу особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад є сучасне інформаційне суспільство, яке створює додаткові можливості для ефективної освіти, та гуманізація освіти, детермінована тенденцією до загальної гуманізації суспільства. Освіта є одночасно чинником і засобом особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, вона впливає на вибір ним життєво важливих

цінностей, на його самовизначення, організовує і впорядковує стихійну соціалізацію. Сьогодні в Україні на зміну застарілій навчально-дисциплінарній моделі освіти приходить особистісно орієнтована модель, яка вбачає у здобувачу освіти рівноправного партнера, заперечує маніпулювання ним.

Перейдемо до *другого завдання* нашого дослідження щодо пошуку шляхів вирішення проблеми особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад у світлі нової парадигми освіти.

Соціокультурний аналіз трансформації сучасної освіти показує загальну тенденцію переходу освітньої теорії і практики від традиційної освітньої парадигми, у межах якої людина є «об'єктом навчальних впливів», до гуманістичної парадигми безперервної освіти, яка передбачає гуманістичний тип стосунків учасників освітнього процесу, саморозвиток здобувачів освіти територіальних громад. В основу сучасних концепцій освіти покладено ідею безперервної проєктної освіти, яка передбачає, через включення цільової орієнтації у сферу смислових орієнтирів особистості, побудову значимої для особистості лінії «сюжетного» життєвого руху.

На основі аналізу сучасних педагогічних досліджень можна виділити декілька особливостей зрушення у науковому осмисленні й вирішенні проблем освіти: персоніфікація – орієнтація на особистість, а не на систему інституцій; інноваційність досліджень освіти – їх спрямованість на створення нового особистісного і соціально значимого продукту; соціокультурна орієнтація – підхід до освіти як створення особистістю власного соціокультурного досвіду; теоретичне розукрупнення – відмова від посягань на побудову загальної системи безперервної освіти на користь концептуально побудованих, але конкретно спрямованих практично-орієнтованих досліджень [43, с. 54–55].

Зважаючи на нові парадигмальні підходи, методологія дослідження проблеми особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад передбачає: особистісну орієнтацію дослідження на відміну від орієнтації на освітню систему, тобто орієнтацію на актуальні освітні потреби особистості здобувача освіти у процесі конструктивного саморозвитку, самовизначення і самореалізації; акцент на розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад – коли освіта розглядається з точки зору її можливостей для розгортання особистісного потенціалу, самоактуалізації здобувача освіти, його освітнього руху в контексті перспектив життєвого шляху; культурну спрямованість дослідження на відміну від соціальної заданості, ідеології втілення соціально-політичних чи соціально-кон'юнктурних вказівок; формуючий характер дослідження – коли дослідник займає активну включену позицію, володіє ціннісною спрямованістю стосовно досліджуваних процесів і явищ [25, с. 25–28; 27, с. 182–187; 33, с. 180–185; 43, с. 55; 52, с. 749–760].

Особливо важливе місце займає вироблення технологічного, інструментального і дидактичного забезпечення освітнього процесу.

Реалізувати особистісну орієнтацію в закладі освіти територіальних громад допоможуть рефлексивна психологія та педагогіка. Рефлексивна методологія дасть змогу сконструювати комплекс психолого-педагогічних тех-

нік, що забезпечать особистісний ріст здобувача освіти в навчальній діяльності, а саме: інноваційний розвиток рефлексивно-методологічних засобів мислення здобувача освіти та прийомів саморегуляції; культивування креативних якостей здобувача освіти територіальних громад, удосконалення його комунікативних здібностей у спілкуванні та кооперативно-конструктивній взаємодії з партнерами у навчально-виховному процесі (Л. Лебедик [23, с. 238–243; 29, с. 49–53; 53, с. 292–296; 54, с. 472–484]).

Нова гуманітарна парадигма передбачає вирішення в ході навчання в закладах освіти територіальних громад таких завдань:

1) забезпечення підготовки здобувачів освіти до інноваційної діяльності через «навчання інноваційного типу»;

2) зміщення з пасивної на активну особистісну позицію здобувачів освіти;

3) переведення навчальної діяльності здобувачів освіти із режиму одержання інформації в режим інноваційного розроблення, спільного пошуку орієнтирів практичної діяльності;

4) удосконалення цієї діяльності через осмислення і перебудову особистісного досвіду на основі рефлексивної діяльності [43, с. 55–56].

Отже, нова освітня парадигма, замість дидактично раціоналізованої моделі здобувача освіти, у якого формується інтелектуальна діяльність щодо оперування знаннями, стверджує нову гуманістичну модель здобувача освіти, який, завдяки рефлексії, розвиває свою особистість, активно культивує в собі індивідуальність, збагачує творчий потенціал завдяки сучасним технологіям навчання [41–42; 43, с. 56; 45, с. 63–69; 46; 47, с. 19–24; 48, с. 13–22].

Важливою умовою особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад є сформованість його активного і зацікавленого ставлення до всього нового, що виробляється сучасною наукою і широкою соціальною практикою.

Традиційні принципи, форми, методи та технології в освіті залишаються основними, не зважаючи на постійну критику, і домінуватимуть стільки, скільки існуватиме суспільство, яке вимагає функціональної підготовки спеціалістів у закладах освіти. Нові перспективні принципи, форми, методи, педагогічні технології будуть стверджуватися з розвитком елементів нового суспільства, що одержало назву постіндустріального чи інформаційного. Для підготовки працівників такого суспільства необхідна нова освітня парадигма, компоненти якої вже існують і використовуються в освітній практиці.

Доцільність такої парадигми визначається: філософією індивідуального вільного вибору людиною свого життєвого шляху; ціннісною орієнтацією на вільне самовизначення особистості, у якому освітня діяльність займає одне із провідних місць і є важливим засобом розвитку особистості; ідеєю варіативності предметно-змістового наповнення освіти, принциповою установкою на багатоманітність освітніх потреб особистості, шляхів, способів і засобів включення особистості в освітній процес.

Виконуючи *третє завдання* дослідження ми обґрунтували принципи навчання, які стимулюють особистісний розвиток здобувача освіти територі-

альних громад, адже удосконалення сучасної освіти вимагає суттєвого перегляду традиційних психолого-педагогічних принципів навчання та їх заміни новими, які б відповідали новому соціальному завданню всієї цілісної системи освіти. Важливими залишаються такі дидактичні принципи: наступність, усвідомлення, наочність, науковість і предметність. Всі вони стали альфою і омегою педагогічної думки, не суперечать сучасній парадигмі особистісно-орієнтованої освіти.

Принцип наступності передбачає, що навчання зберігає зв'язок з тим типом життєвих знань, які здобувач освіти територіальних громад отримав раніше. В освіті ускладнюється зміст і удосконалюються форми їх подання. Але часто не беруться до уваги внутрішні зміни змісту і форми навчання. Ці зміни розглядаються як кількісні, без виділення, наприклад, якісної своєрідності знань. Аналіз показує, що ідея наступності, яка сьогодні фактично реалізується у практиці сучасної освіти, робить неможливим вирізнення форм наукових і життєвих понять, надмірно зближує вимоги наукового і життєвого ставлення до речей. Звичайно, у викладанні повинен зберігатись зв'язок і наступність, але це не повинен бути зв'язок якісно відмінних стадій навчання – різних як за змістом, так і за технологіями його подання здобувачам освіти [43, с. 65].

Принцип усвідомлення передбачає спрямованість педагогічної технології проти формального зубріння і схоластики. «Знай і розумій те, що знаєш» – положення, дійсно спрямоване проти схоластики і талмудизму. Але що означає «розуміти»? По-перше, будь-які знання оформлюються у вигляді чітких і послідовно розгорнутих словесних абстракцій (відповідь педагогу – найзагальніша форма перевірки знань). По-друге, кожна словесна абстракція має співвідноситись здобувачем освіти до певного чіткого чуттєвого образу – уявлення, чого вимагає, для прикладу популярна інновація у навчанні – віртуально-тренінгові технології (посилання на конкретні приклади, показ ілюстрацій є найзагальнішими прийомами перевірки усвідомленого володіння знаннями).

Бачимо існування парадоксу – подібна свідомість межує з постійно наявним в освіті фактом відриву знань від практики (у дидактиці навіть було висунуто принцип їх «єдності», а з'єднувати доводиться вже розірвані сфери. Це пояснюється тим, що реальність знань залежить не від форми словесних абстракцій, а від способів дії суб'єкта, для якого перетворення предметів, фіксування засобів таких перетворень є такими ж необхідними компонентами знань, як і їх словесні обладунки. Але звернення до таких способів неприйнятне для всієї традиційної дидактики [43, с. 66; 56, с. 211–231; 57, с. 35–43].

Принцип науковості у навчанні часто лише декларується. Науковість розуміється у вузько-емпіричному, а не в істинно діалектичному значенні. Педагог має глибоко усвідомити завдання сучасної педагогіки, орієнтуватися у своїй роботі на уявлення про школу як відкриту систему, а про особистісний розвиток здобувача освіти – як самоорганізований процес.

Істинна реалізація принципу науковості внутрішньо пов'язана із зміною типу мислення, нав'язаного всією системою освіти, тобто з переходом до

розвитку у здобувачів освіти територіальних громад розвинутого теоретичного мислення, яке лежить в основі творчого ставлення людини до дійсності. Здобувач освіти територіальних громад має чітко відчувати новизну і своєрідність тих уявлень, які у нього виникають, у нього має бути сформована навчальна діяльність, тому якісно змінюється зміст навчальних курсів і методи роботи (наприклад, запроваджуються аксіоматичні технології викладання, дослідницький підхід до матеріалу, технології навчального дослідження тощо).

Дотримання принципу науковості передбачає задоволення трьох ієрархічно пов'язаних вимог: зміст освіти повинен відповідати рівню сучасної науки, знайомити здобувачів освіти із предметними і загальнонауковими методами пізнання, розкривати найважливіші закономірності процесу пізнання.

Задовольнити першу й найважливішу з перерахованих вимог можна тільки за умови, коли зміст предмету щодо головного компоненту «наукові знання» відображатиме всі структурні елементи науки – від понять до теорій. Очевидно, є всі підстави говорити про невідповідність змісту освіти принципу науковості, про неадекватність відображення навчальними програмами і підручниками основних понять і теорій, які визначають сучасну наукову картину світу. Справа не лише у малій кількості годин на вивчення, а й у невідповідності постнекласичному розвитку науки, його основним тенденціям.

Колосальні зміни нашого світосприймання, які відбулися за останні десятиріччя, започаткували новий етап розвитку науки – постнекласичний. Він відрізняється від двох попередніх етапів, класичного і некласичного, зокрема, тим, що в науці різко змінюються засоби одержання, обробки й зберігання знань, гуманістичні орієнтири стають вихідними у визначенні стратегії наукового пошуку, зростає роль комплексних дослідних програм. Таким чином, серед процесів, які характеризують сучасну науку, найважливішу роль відіграють інформатизація, гуманізація, інтеграція. Інформація сьогодні перетворилася у глобальний невичерпний ресурс людства. Гуманізація освіти має відображати процес гуманізації науки, враховувати новий зміст поняття «гуманізм», його сучасне трактування. Сьогодні тенденція гуманізації науки найяскравіше проявляється в тих напрямках досліджень, які безпосередньо стосуються проблем людини і середовища її проживання (екологія, економіка, генетика, етологія, деякі медичні науки). Сучасний гуманізм, згідно цих позицій, є системою світоглядних ідей, в основі яких – розуміння нерозривного зв'язку двох поєднаних світів – людини і середовища її проживання [43, с. 67].

Головні досягнення й переваги постнекласичної науки відображає сьогодні синергетика (теорія самоорганізації). Вона пропонує керуватися нелінійним стилем мислення, уявленням про єдність законів еволюції складних динамічних систем різної природи, новим розумінням суті й ролі хаосу у Всесвіті. Якщо до синергетики не було теорії, яка об'єднувала б результати, одержані в різних галузях знань, то з її виникненням відкрились принципово

нові можливості синтезу наукових знань. Сучасна наука керується принципом універсального еволюціонізму, згідно з яким історія Всесвіту розглядається як єдиний самоорганізований процес, від Великого Вибуху і до появи людини на космічній арені. Цей світовий процес характеризується генетичним і структурним поєднанням чотирьох типів еволюції: космічної, хімічної, біологічної і соціальної [43, с. 67–68].

Основні тенденції розвитку сучасної науки – інформатизація, гуманізація, інтеграція – поки що не відображені належним чином у змістові освіти. Є всі підстави говорити про невідповідність цього змісту сучасному розвитку науки, а отже, і про відсутність у здобувачів освіти повної наукової картини світу, яка складає, як відомо, базис наукового світогляду.

Характерною ознакою постнекласичної науки є, безперечно, інформаційний вибух. Дається означення феномену інформації як цілісного, нелінійного, необоротного процесу утворення певних структурно-динамічних змін всередині системи, яка здатна до самоорганізації. З позицій постнекласичної науки суспільство є органічною частиною світу, яка синхронно розвивається. Світ складається з відкритих систем, які інтенсивно обмінюються енергією, речовиною, інформацією з навколишнім світом і, отже, здатні до хаотичної поведінки і самоорганізації. Синергетика ввела в науковий обіг, мов би «узаконила» історичну випадковість, непередбачуваність напрямку розвитку суспільства. В одній з своїх робіт філософ К. Поппер питає: «Чи існує ключ до історії? Чи є в історії якийсь сенс?» Тепер ясно, що сенс історії – синергетичний, а ключем до неї є закономірності механізму самоорганізації. Двері, які відкриті цим ключем, ведуть в нову наукову галузь – теоретичну історію. Традиційна ж історія робила акцент на вивченні конкретного історичного шляху і була направлена в минуле. Теоретична історія вивчає моделі майбутнього і визначає межі застосування нових концепцій розвитку соціуму. Динамічні моделі, які враховують еволюцію, нелінійність і мінливість, адекватні не тільки соціальним системам, але і мистецтву, в тому числі музиці, поетичній творчості [22, с. 165–170; 43, с. 68–69; 56, с. 211–231; 57, с. 35–43].

У відповідності зі сценарієм розвитку синергетичних систем в процесі самоорганізації виникають не довільні структури, а структури з певного набору, притаманного певному середовищу. З цієї точки зору, для успішної реалізації необхідних змін у системі освіти територіальних громад, потрібне передусім цілеспрямоване перетворення властивостей середовища або, що одне й те ж, готовність педагогів до сприйняття і впровадження в життя цих змін.

Принцип діяльності у виборі технологій навчання означає, що здобувачі освіти отримують знання не в готовому вигляді, а виявляють загальні умови їх походження. А це можливо лише при виконанні ними тих специфічних перетворень предметів, завдяки яким в їх власній навчальній практиці моделюються і відтворюються внутрішні властивості об'єкта, які стають змістом понять. Характерно, що якраз ці дії, які впливають і створюють загальне й істотне відношення об'єктів, є джерелом теоретичних узагальнень і понять [22,

с. 165–170; 43, с. 69; 56, с. 211–231; 57, с. 35–43].

Принципу наочності слід протиставити принцип предметності, тобто точного зазначення тих специфічних дій, які необхідно виконати з предметами для того, щоб, з одного боку, вивести зміст майбутнього поняття, а з іншого – зобразити його первинний зміст у вигляді знакових моделей. Самі моделі можуть бути матеріальними, графічними, словесними. Педагогу інколи зовсім нелегко визначити ті конкретні дії, які відкривають зміст понять, а також ту конкретну форму моделі, в якій «найвигідніше» зобразити цей зміст з метою майбутнього вивчення його загальних властивостей [22, с. 165–170; 43, с. 69].

Як бачимо, якщо принцип наочності диктує в навчанні перехід від конкретного до загального, то принцип предметності фіксує можливість і доцільність відкриття здобувачами освіти загального змісту деякого поняття як основи для подальшого виявлення його окремих проявів, тобто стверджується необхідність керування підходом «від загального до конкретного». Правда, саме «загальне» розуміється при цьому як генетична похідна зв'язку системи, яка в своєму розвитку і диференціації породжує всю її конкретність. Таке «загальне» слід відрізнити від формальної схожості, яка виділяється в емпіричному розумінні. Вимога виділення загального і побудова на його основі конкретної системи є наслідком принципу предметності, який радикально змінює наші можливості при побудові і викладанні навчальних предметів.

Принцип розвивального навчання передбачає можливість закономірного управління темпом і змістом розвитку за допомогою організації навчальних впливів.

Крім вищевказаних принципів, аналіз передового досвіду сучасної освіти України дає змогу виділити ряд принципів саме стимулюючого особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад навчання: демократизації; ієрархії цінностей розвитку здобувача освіти територіальних громад; забезпечення цілісності й безперервності розвитку особистості здобувача освіти; системного підходу; саморозвитку особистості; регулярної оперативної діагностики і самодіагностики; психологічної підтримки розвитку особистості здобувачів освіти територіальних громад.

Принцип демократизації пов'язаний зі створенням в освіті сприятливих демократичних умов реалізації свободи і прав особистості для її розвитку. Для цього необхідна рівноправність і взаємна зацікавленість у розвитку всіх суб'єктів навчання: здобувачів освіти територіальних громад, педагогів, методистів, навчально-допоміжного й управлінського персоналу. Цьому сприяє розширення умов взаємодії цих суб'єктів за рахунок різних сфер життєдіяльності, відкритість закладу освіти до наукових, виробничих, суспільних зв'язків у територіальній громаді і регіоні. Сфера проявів і розвитку особистості не повинна обмежуватися навчальними заняттями.

Принцип ієрархії цінностей розвитку здобувача освіти територіальних громад полягає у виробленні, усвідомленні і прийнятті всіма суб'єктами педагогічного процесу еталонної ієрархічної системи цінностей особистісного

розвитку здобувача освіти територіальних громад.

Принцип забезпечення цілісності й безперервності розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад передбачає, що особливості особистості мають враховуватися від вхідного діагностування здобувачів освіти до спостереження за проходженням ними певних етапів навчання.

Реалізація принципу системного підходу в освіті передбачає перетворення не тільки технологій навчання, а й змісту освіти. Відповідно мають бути вироблені вимоги до особистості.

Принцип саморозвитку особистості полягає у забезпеченні розвитку самостійності здобувачів освіти територіальних громад у стратегічних видах життєдіяльності, зокрема, у формуванні цілей та плануванні. Конкретно цей принцип знаходить свій вияв у активності особистості здобувача освіти, його самовдосконаленні (Р. Вайнола [3]; І. Зязюн [6, с. 11–57]; Л. Кравченко [12, с. 45–53]; Л. Лебедик [10, с. 53–58; 11, с. 80–95; 12, с. 45–53; 13, с. 69–73; 16, с. 129–135; 27, с. 182–187; 28, с. 113–117; 32, с. 11–14]; В. Моргун [35, с. 27–40]; В. Радул [38, с. 15–20]; Л. Сігаєва [40, с. 165–176] та ін.).

Першочергове значення серед цілей здобувачів освіти територіальних громад мають сфера потреб і мотивів та здібності до творчої діяльності. Враховуючи вікові та соціальні особливості здобувачів освіти територіальних громад, є підстави передбачити, що системотворчою особистісною властивістю саморозвитку є рефлексія. Спираючись на праці С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, К. Альбуханової-Славської про рефлексію життя людини в цілому чи окремих її етапів, зауважимо, що юність є найбільш сензитивним віком для розвитку рефлексивних здібностей, усвідомлення себе стосовно оточуючих.

Замість дидактично раціоналізованої моделі особистості, яка навчається і в якій формується інтелектуальна діяльність оперування засвоєними знаннями, має стверджуватися нова екзистенціально-гуманістична модель здобувача освіти територіальних громад, який розвиває себе й активно культивує в собі, завдяки рефлексії, свою індивідуальність і творчий потенціал [43, с. 72].

Принцип регулярної оперативної діагностики і самодіагностики покликаний забезпечувати зворотній зв'язок у розвитку особистості. Ефективна діагностика особистості має спиратись на інформацію про прояви особистості здобувача освіти не в якомусь одному виді діяльності, а життєдіяльності в цілому, тобто мати системний характер.

Принцип психологічної підтримки розвитку особистості здобувачів освіти стосується створення у закладах освіти територіальних громад психологічної служби для надання індивідуальної консультативної допомоги здобувачам освіти. Домінуючі в освіті групові форми занять, у тому числі групові ігри, групові тренінги та інше, більш придатні для тренінгу мислення, а не розвитку певних сторін особистості. Тому особистий контакт здобувача освіти територіальних громад із кваліфікованим спеціалістом-психологом може бути незамінним засобом індивідуальної підтримки здобувача освіти, якщо він усвідомлює потребу в такій підтримці [12, с. 45–53; 16, с. 129–135; 43, с.

72].

Застосування цих психолого-педагогічних принципів дає змогу конкретно вказати умови, за яких особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад стане метою навчання, якій буде підпорядкована вся система технологій навчання, а не буде стихійним і недосконалим процесом, суперечливим щодо внутрішніх настанов традиційної системи навчання.

Побудова технологій навчання на основі теоретичного узагальнення може реалізуватися, якщо педагог втілюватиме такі установки: 1) поняття з цього навчального предмету чи його основних розділів мають засвоюватися здобувачами освіти шляхом їх розгляду в умовах використання, коли вони стають необхідними (іншими словами, поняття задаються не як готові знання); 2) засвоєння знань загального і абстрактного характеру передуює знайомству з окремими конкретними знаннями, останні мають бути виведені із абстрактного, як із своєї єдиної основи (ця настанова відповідає принципу сходження від абстрактного до конкретного); 3) при вивченні предметних джерел тих чи інших понять здобувачі освіти перш за все мають виявити генетичну похідну, загальний зв'язок, який визначає зміст і структуру всього розділу, всього обсягу даних понять; 4) цей зв'язок необхідно відтворити в особливих предметних, графічних чи знакових моделях, які дають змогу вивчити його властивості «в натуральному вигляді»; 5) у здобувачів освіти територіальних громад слід спеціально сформувати такі предметні навички, за допомогою яких вони зможуть у навчальному матеріалі виявити і відтворити в моделях істотний зв'язок об'єкта, а потім вивчити його властивості [22, с. 165–170; 43, с. 72–73].

Про те, що технології вивчення навчальних предметів мають будуватися у відповідності з цими установками, свідчить подальший розгляд компонентів реалізації такої системи навчання, яка передбачає особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад в освіті.

Виконуючи *четверте завдання* нашого дослідження, охарактеризуємо компоненти реалізації системи навчання, яка передбачає особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад.

Для реалізації системи навчання, яка передбачає особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад в освіті, необхідні основні три компоненти: 1) методичні засоби визначення основного (стратегічного) змісту навчальних дисциплін, який би відповідав означеним принципам; 2) індивідуальні й групові засоби діагностики особистісних якостей, які є складниками моделі цілісного особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад; 3) конкретні технології навчання, що сприяють розвитку і саморозвитку особистісних якостей, необхідних у майбутній діяльності здобувачів освіти територіальних громад. Їх можна розглядати як елементи програми системи навчання, яка передбачає особистісний розвиток здобувача освіти територіальних громад, і як можливі етапи її реалізації.

У закладах освіти територіальних громад мають створюватися (засобами інноваційних освітніх технологій) індивідуально-модельовані варіативні освітні середовища та індивідуальні режими життєдіяльності здобувачів

освіти. Творче освітнє середовище функціюватиме ефективно за таких умов: 1) забезпечення науково достовірної психологічної діагностики, яка не лише визначає готовність здобувачів освіти територіальних громад до навчання, їх особистісні смисли, ціннісні орієнтації, досвід, установки, інтелектуальні та творчі здібності, а й прогнозує «зону найближчого розвитку»; 2) моделювання на основі отриманих діагностичних матеріалів творчого освітнього середовища в освіті, його психодидактичного, просторово-предметного та соціального компонентів; 3) створення особливого режиму життєдіяльності для кожної групи здобувачів освіти територіальних громад, враховуючи їх інтереси, установки та можливості розвитку; 4) своєчасне діагностування труднощів навчання та формування індивідуальних програм, що можуть бути орієнтовані як на окремих здобувачів освіти територіальних громад, так і на групи.

Орієнтація на вирішення завдання особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад, у свою чергу, змушує переглянути у контексті тенденцій перебудови сучасної освіти основні компоненти освіти: її призначення, зміст, критерії ефективності технологій, форм та методів навчання, роль підручника, функції педагога.

Призначення освіти, поряд з пізнавальною функцією (надання здобувачу освіти територіальної громади системи наукових знань про оточуючу дійсність, а також озброєння його методами наукового пізнання), полягає в реалізації психологічної функції (створення умов для розвитку внутрішнього суб'єктивного світу особистості, урахування унікальності, цінності та непередбачуваності психологічних можливостей кожного здобувача освіти [43, с. 74]. Стосовно завдання особистісного розвитку це означає, що метою освітнього процесу є не просто засвоєння знань з певної навчальної дисципліни, а розширення й ускладнення індивідуальних інтелектуальних, духовних, моральних, вольових ресурсів особистості її засобами.

Зміст освіти також зазнає суттєвих змін. Якщо традиційною вищою школою вирішувалася проблема: «Як зробити, щоб здобувач освіти територіальних громад охочіше й успішніше засвоював зміст освіти?», то тепер питання стоїть принципово інакше: «Яким має бути зміст освіти, щоб здобувач освіти територіальних громад постійно удосконалювався як особистість?» Не здобувач освіти територіальних громад має пристосовуватися до змісту освіти, а навпаки, зміст освіти повинен пристосуватися до здобувача освіти. Мається на увазі не просто адаптація змісту навчальної дисципліни до індивідуальних особливостей здобувача освіти територіальних громад, його особистісних потреб, а кардинальна його трансформація у напрямку врахування реальних психологічних механізмів особистісного розвитку особистості.

Критерії ефективності технологій, форм та методів навчання – не лише показники знань, умінь і навичок, а й показники певних особистісних інтелектуальних якостей, які характеризують різні сторони особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад. Таким чином, у контексті завдань особистісного розвитку ефективність освіти має пов'язуватися із характером тих змін, які відбуваються під впливом навчального процесу в

суб'єкті навчання, тобто в ментальному досвіді кожного конкретного здобувача освіти територіальних громад.

Основним положенням системи навчання, яка стимулює особистісний розвиток, є визнання кожного здобувача освіти територіальних громад носієм особистісного досвіду, змістом якого є: предмети, уявлення та поняття; розумові та практичні дії; емоційні коди, в тому числі особистісні смисли, установки, стереотипи (за І. Якиманською).

Технології навчання, в яких особистісний розвиток здобувачів освіти територіальних громад передбачає збагачення їх індивідуального ментального досвіду з урахуванням своєрідності його складу та будови, є найбільш пріоритетними для сучасної освіти. Основними вимогами до педагогічних технологій у межах «збагачуваної моделі» (за М. Холодною) є такі положення: а) кожен здобувач освіти територіальних громад є носієм ментального досвіду; б) адресатом педагогічних впливів в умовах освіти є особливості складу і будови індивідуального ментального (розумового) досвіду; в) механізми особистісного розвитку особистості пов'язані з процесами, що відбуваються у просторі індивідуального ментального досвіду і які характеризують його перебудову й збагачення (відбувається ріст інтелектуальних здібностей); г) кожний здобувач освіти територіальних громад має свій діапазон можливого росту, тому завданням педагога є надання допомоги засобами індивідуалізації навчальної діяльності здобувача освіти територіальних громад; д) критеріями ефективності навчального процесу, поряд зі знаннями, вміннями, навичками, є такі основні показники рівня інтелектуального розвитку особистості, як компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність розуму (КІТСУ) [43, с. 75–76].

Технології навчання мають вирішити такі завдання: 1) створити умови для актуалізації наявного ментального досвіду конкретного здобувача освіти територіальних громад (врахувати рівень розуміння понять – науковий чи побутовий, своєрідність інтелектуальної саморегуляції, індивідуальний інтелектуальний темп, баланс конвергентних і дивергентних здібностей здобувача освіти територіальних громад, резерви здатності вчитися, домінуючий пізнавальний стиль тощо); 2) створити умови для ускладнення, збагачення й росту індивідуального ментального досвіду цього здобувача освіти територіальних громад у максимально можливих межах (залучити різні модальності досвіду, розширити репертуар когнітивних схем, здійснювати диференціацію й інтеграцію системи індивідуальних значень, утворювати понятійні психічні структури, розвивати основні компоненти метакогнітивного й інтенціонального досвіду, стимулювати прояви інтелектуальної активності на рівні КІТСУ).

У цілому процес викладання має бути такою діяльністю педагога, яка спрямована не стільки на трансляцію знань і способів пізнання, скільки на «побудову» за допомогою навчального матеріалу арсеналу суб'єктивних засобів продуктивного інтелектуального ставлення до дійсності [43, с. 76].

Роль і значення підручника також принципово змінюється. У традиційному навчанні зміст підручника для сучасної освіти є проекцією змісту ві-

дповідної науки з урахуванням домінуючих культурних цінностей. Сам підручник за такого підходу може бути схожим на довідник, збірник задач, хрестоматію з основ науки. У сучасних умовах потрібні підручники принципово нового типу, які могли б виконувати роль інтелектуального самовчителя. Але для цього необхідно змінити принципи конструювання навчального тексту. Зокрема, подібний підручник за своїм змістом та формою має бути проекцією не лише наукового знання, а й основних психологічних ліній особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, в тому числі ліній, пов'язаних із врахуванням особливостей складу та будови його ментального досвіду.

Основна функція педагога раніше полягала в трансляції суспільного досвіду у вигляді знань і способів пізнання. У сучасній школі педагог, переважно, має реалізувати функцію проєктування індивідуального особистісного розвитку кожного конкретного здобувача освіти. Відповідно, на перший план виходять такі форми діяльності педагога, як вироблення індивідуальних стратегій навчання різних здобувачів освіти, педагогічна діагностика, індивідуальне консультування тощо.

У *п'ятому завданні* нашого дослідження виокремлено складники технології особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад.

Психологічною основою пропонованої технології розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад є принцип саморозвитку, який інтегрує систему фундаментальних принципів розвитку особистості, що сформульовані в культурно-історичній теорії походження і формування психіки й свідомості Л. Виготського, психологічній теорії особистості і діяльності О. Леонт'єва і С. Рубінштейна, теорії розвитку особистості Л. Божович, В. Давидова, Д. Ельконіна та ін. [22, с. 165–170; 42, с. 297–300; 43, с. 78].

Розвиток здобувача освіти територіальних громад здійснюється через вирішення протиріччя між його спонтанною активністю і зовнішньою регуляцією (вихованням і навчанням). Джерелом розвитку є внутрішній світ особистості, що обумовлює новий рівень розвитку самосвідомості, вироблення власного світогляду, активізацію процесів особистісного самовизначення і самопізнання, проєктування себе. Недостатня сформованість регулятивних механізмів веде до того, що і в юнацькому віці людина залишається об'єктом виховання і зовнішніх впливів, будучи неспроможною перетворитися в суб'єкт власного життя і зробити самостійний особистісний вибір.

Зміна ціннісних орієнтацій, незадоволення економічними і соціальними реформами визначають ставлення суспільства до освіти. Педагогічні дослідження доводять, що освіта має йти попереду інших сфер суспільного життя людини, бути чинником розвитку суспільства [43, с. 79]. Саме зараз, у кризовий період, слід цілеспрямовано впроваджувати розвивальні технології і тоді суспільство вийде з кризи, а сучасний здобувач освіти територіальних громад буде готовим до різних змін самого себе.

Однією з головних цілей сучасної освіти є розвиток у здобувачів освіти територіальних громад зацікавленості й потреби у зміні самого себе. Перетворити здобувача освіти територіальних громад в суб'єкта, зацікавленого в

зміні самого себе, забезпечує надалі його становлення, здатного будувати свою діяльність, змінюватися та розвиватися.

Таке розуміння розвитку особистості ставить питання про необхідність реконструкції принципів психолого-педагогічної теорії, системи психологічних понять, методів досліджень і пошуку адекватних сучасним уявленням загальнонаукового підходу до його вивчення. Аналіз основних наукових підходів до вивчення особистісного розвитку здобувача освіти, які існують сьогодні в психологічній науці (системно-структурного, прогресивно-динамічного і діяльнісного), показав, що вони значною мірою різняться між собою і, разом з тим, взаємодоповнюють один одного. Вони можуть бути об'єднані в межах особистісно-розвивального підходу, який дає можливість зрозуміти об'єкт і умови, механізм та рушійні сили, генезис і динаміку розвитку особистості.

В особистісно-розвивальному підході виділяються три основні напрями досліджень розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад: змістовний (зміст процесу особистісного розвитку складає вироблення концептуальних і технологічних моделей розвитку особистості); динамічний (все часове поле розвитку з моменту вступу здобувача освіти територіальних громад до закладу освіти до творчої самореалізації особистості); інституційний (інститут розвитку особистості: тип соціуму, в якому діють конкретні соціальні групи, в яких реалізується процес соціального розвитку).

Вказані напрями не слід розглядати відокремлено. В індивідуальному життєвому шляху окреслені лінії аналізу тісно переплітаються між собою, було б неправильним їх розривати чи протиставляти. Ідеї цілісності, єдності особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад лягли в основу концепції, де чинником розвитку є внутрішній стан особистості, її активність, потреба в самореалізації.

Оскільки проблема самосвідомості є насамперед проблемою визначення свого способу життя, можна виділити два способи існування здобувача освіти територіальних громад. Перший – життя не виходить за межі безпосередніх зв'язків, в яких він живе, перебуваючи «всередині» самого життя; другий – життя виводить його за межі безпосередніх зв'язків, з'являється ціннісно-сміслові розуміння життя [43, с. 80].

За адаптивної поведінки (перша модель) у самосвідомості здобувача освіти територіальних громад домінує тенденція до засвоєння діяльності згідно вимог, правил, норм, рекомендацій; він пристосовує чи підпорядковує середовище своїм інтересам – керується принципом економії сил і користується, головним чином, виробленими алгоритмами розв'язання завдань, проблем, ситуацій, що згодом перетворюються в штампи, шаблони, стереотипи. Різні типи адаптивної поведінки, які не є простим підпорядкуванням зовнішнім вимогам, а вибором оптимального рішення, можна віднести до другої моделі – розвитку особистості.

У моделі розвитку (друга модель) здобувач освіти демонструє здатність вийти за межі повсякденної практики, побачити свою працю в цілому і зробити її предметом практичного перетворення; це дає йому змогу стати гос-

подарем становища, повноправним автором, конструктором свого сучасного і майбутнього, дозволяє внутрішньо сприймати, осмислювати й оцінювати труднощі та протиріччя різних сторін діяльності, самостійно і конструктивно вирішувати їх у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями, розглядати будь-які труднощі як стимул для подальшого розвитку. Усвідомлення здобувачем освіти у територіальній громаді своїх потенційних можливостей, перспектив особистісного росту підштовхує його до постійного експериментування, що розглядається як пошук, творчість, можливість вибору. Вирішальним елементом цієї ситуації розвитку є необхідність робити вибір, який дає відчуття більшої свободи і відповідальності.

Трансформувати модель адаптивної поведінки в модель розвитку особистості можна на основі перетворення мотиваційної, інтелектуальної, афективної, поведінкової структур особистості, у результаті чого зовнішня детермінація життєдіяльності змінюється на внутрішню. Технологічно модель включає комплекс методів впливу на чотирьох стадіях зміни поведінки особистості (підготовчу, усвідомлення, переоцінку, дію) та процеси, що відбуваються на кожній стадії: мотиваційні (перша стадія), когнітивні (друга стадія), афективні (третьа стадія), поведінкові (четверта стадія).

На підготовчій стадії слід з'ясувати рівень готовності здобувача освіти до зміни самого себе і рівень осмислення ним необхідності змін поведінки. На другій стадії рівень усвідомлення суттєво підвищується завдяки спостереженню, співставленню, інтерпретації точок зору, позицій, способів і прийомів сприймання і поведінки. Збільшення інформації сприяє кращому осмисленню і оцінюванню здобувачами освіти альтернативи небажаних поведінці та зростанню особистісних можливостей через відмову від звичних форм поведінки. На третій стадії використовуються не лише когнітивні, а й афективні та оціночні процеси зміни себе, здобувач освіти все більше відчуває свою незалежність і здатність змінити життя в чомусь важливому, принциповому. Вибір і прийняття рішення щодо того, як діяти по-новому – основний результат цієї стадії. На четверту стадію, стадію дії, переходять ті, хто успішно пройшов стадію переоцінки. Найефективніший перехід на цю стадію можливий тоді, коли у здобувача освіти територіальних громад з'являється можливість апробувати і закріпити нові способи поведінки у своїй практичній діяльності. Стійкість (толерантність) до стимулів, які провокують небажану поведінку, і заохочення самого себе за здатність до позитивних змін поведінки – основний результат цієї стадії.

Постійний прогресуючий перехід від одного стилю поведінки до іншого – надзвичайно рідкісне явище у педагогічній практиці. Тому напрямок зміни поведінки здобувача освіти слід розглядати не як лінійний рух через різноманітні стадії, а як процес, що йде немов по спіралі, де за кожної спроби змінити свою поведінку (розвинути ту чи іншу інтегральну характеристику) здобувач освіти територіальних громад проходить через одні й ті ж стадії. Чим більше здійснюється спроб, тим більше нового рефлексивного досвіду він набуває, тим вищий рівень його самосвідомості, що базується на саморозвитку.

Таким чином, ця концепція і технологія дозволяють вирішувати питання діагностики, прогнозу, корекції розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад, а також будувати інноваційні проекти і програми освіти. Разом з тим перехід особистісної самосвідомості на більш високий рівень, будучи обов'язковою умовою розвитку здобувача освіти, не вичерпує всіх складників такого розвитку. Психологічним фундаментом особистості в будь-якій галузі людської діяльності є такі базові характеристики, як особистісна спрямованість, поведінкова гнучкість і компетентність.

Специфічною рисою японської освіти є курс морального виховання, яке розглядається як самовдосконалення на благо суспільства й виховує такі якості як самостійність, творчість, ініціативу, почуття обов'язку й відповідальності. Поряд з цим система морального виховання спрямована на розвиток навичок взаємодії у групі та колективізму. Американські економісти Дж.Грейсон і К.О'Делл, вирішуючи проблему безпосереднього впливу освіти на конкурентноздатність країни на світовому ринку, наголошували на необхідності розвитку особистісної сфери здобувачів освіти, опануванні ними навичок соціальної поведінки [43, с. 83]. Це допоможе молоді не тільки втриматися під натиском інформаційного буму, а й спілкуватися з людьми, які мислять інакше, в середовищі яких кожному доведеться якимось вижити. Тому важлива не тільки соціально-психологічна компетентність, а й емоційна (поведінкова) гнучкість.

Сучасна соціокультурна ситуація вимагає від особистості великих резервів володіння собою і саморегуляції. Центральним механізмом саморегуляції є здатність мобілізувати власні мотивацію, когнітивні ресурси, поведінкову активність, які необхідні для здійснення контролю над ситуацією (подією) з метою досягнення наміченої мети. Як показують дослідження, не достатньо володіти певними психологічними характеристиками, що обумовлюють успішність виконання тієї чи іншої діяльності, потрібна ще й тверда впевненість людини в здатності реалізувати їх у відповідній ситуації (А. Bandura [51]).

Інноваційні технології навчання покликані розвивати в здобувачів освіти територіальних громад інтегральні характеристики (спрямованість, компетентність, гнучкість), які складають особистісний фундамент, забезпечують здобувачам освіти успішне й ефективне входження до ринку праці. Нові неспецифічні здібності, що утворюються за такої організації розвитку, надалі можуть перетворитися із потенційної форми в актуальну, коли будуть застосовуватися у конкретній діяльності.

Освіта має будуватися на ідеології розвитку (саморозвитку), а не на ідеології відтворення (репродукції) функціонуючої системи освіти. Якщо педагог буде орієнтований лише на передачу знань, умінь та навичок, засвоєних ним самим, то молодь неминуче виявиться не підготовленою до нових ситуацій, які не могли бути передбачені будь-яким навчанням. Особистісно-орієнтований педагог будує педагогічний процес з урахуванням того, що розвиток здійснюється самим здобувачем освіти у територіальній громаді, здатним змінити самого себе.

Спірною проблемою педагогіки й психології є організація педагогами сучасної освіти для особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад. Чи коректно розвивати, виховувати? Відповідь на це запитання залежить від того, як розуміти розвиток і виховання. Якщо як вплив на особистість з метою формування потрібних педагогу, суспільству якостей, то відповідь може бути лише негативною. Якщо як створення умов для саморозвитку особистості, то відповідь має бути однозначно позитивною.

Педагог, який є лише носієм і «передавачем» інформації, у виконанні цієї функції значно поступається багатьом іншим джерелам інформації, зокрема, книзі і комп'ютеру. Заклад освіти територіальних громад покликаний і може існувати не стільки для передачі знань, скільки для розвитку і відтворення особливого культурного шару, важливим елементом якого є випускник. Його як представника певної культури характеризують не лише набір знань та вмінь, а й певний світогляд, життєві установки і цінності, особливості поведінки тощо. Тому педагог не лише передає здобувачу освіти знання і вміння, а залучає його до певної культури, а щоб ця культура розвивалась і відтворювалась, необхідне живе людське спілкування.

Видатний вітчизняний педагог К. Ушинський відмічав: «Тільки особистість може діяти на розвиток і становлення особистості, тільки характером можна утворити «характер» [цит. за: 43, с. 111]. Розвивати, виховувати здобувачів освіти територіальних громад значною мірою означає будувати систему взаємин із ними. У сучасній педагогіці (а ще яскравіше у психології) починає домінувати підхід до виховання не як до цілеспрямованого формування особистості у відповідності з обраним ідеалом, а як до створення умов для саморозвитку особистості.

Гуманістична психологія забороняє прямий вплив на особистість незважаючи на те, яка мета (виховна чи терапевтична) переслідується. Педагог не має права вирішувати за здобувача освіти, яким йому бути, бо кожен має право й повинен сам прожити своє життя, не перекладаючи на інших відповідальності за той вибір, за ті рішення, які йому доводиться приймати. Унікальність і неповторність кожної особистості складають багатство всього суспільства, і будь-яке штучне обмеження вільного прояву і розвитку особистості підриває її творчий потенціал, ставить перешкоди її самоактуалізації.

Спосіб існування особистості є постійний вихід за межі себе, прагнення до росту й розвитку, напрям, якого педагог не може передбачити завчасно і не має права вирішувати за здобувача освіти, якими б правильними вони йому не здавались. Найголовніший прийом виховання – прийняття людини такою, яка вона є, без прямих оцінок і настанов. Тільки в цьому випадку буде зберігатися контакт педагога зі здобувачем освіти у територіальній громаді, що є єдиною умовою їх плідної взаємодії.

Чи означає це, що педагог має займати пасивну позицію стосовно тих виборів і принципів рішень, які приймає здобувач освіти територіальних громад? Звичайно ні. Головне завдання педагога – розкрити перед здобувачем освіти широке поле виборів, яке часто ним не відкривається через недостатність життєвого досвіду чи знань, не усвідомленні всіх багатств культури.

Розкриваючи таке поле виборів, педагог не повинен, та й не може не показувати свого ставлення до цих виборів. Слід лише уникати однозначних і директивних способів висловлювання своїх оцінок, завжди залишаючи за здобувачем освіти право на самостійне прийняття рішення, інакше відповідальність за будь-які наслідки прийнятих рішень він зніме із себе й перекладе на педагога.

Така принципова вимога до організації процесу особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад полягає у повазі до його особистості, ставленні як до повноцінного і рівноправного партнера спільної діяльності. Ідея рівності, партнерства і взаємної поваги один до одного лежить в основі педагогіки співробітництва III. Амонашвілі, принципи якого незаперечні для навчання здобувачів освіти територіальних громад.

Інше важливе завдання особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад – допомога у виробленні індивідуального стилю життя, індивідуального стилю діяльності й спілкування. Для цього у закладі освіти територіальної громади має проводитись психодіагностика, а самі здобувачі освіти мають володіти прийомами самопізнання. Важливе значення має знання педагогами психологічних і психофізіологічних особливостей здобувачів освіти територіальних громад, що визначається їх соціальним статусом, віком і характером основної діяльності. Здатність розуміти здобувачів освіти територіальних громад, адекватно оцінювати їх особистісні якості й стани, педагоги справедливо вважають однією з важливих якостей і ставлять її на друге місце після знання предмета, який вони викладають. Але педагоги закладів освіти територіальних громад, як правило, докладають дуже мало зусиль, щоб підвищити свою підготовку в цій сфері, хоча постійно прагнуть поновити й поповнити свої спеціальні (предметні) знання.

Часто педагоги керуються індиферентними уявленнями про здобувачів освіти територіальних громад як про устрій для обробки інформації – вони слухають лекції, читають підручники, іншу наукову літературу, а коли потрібно, демонструють ці знання. Дослідження показують, що це не завжди так. Тому, щоб при побудові програми врахувати можливості й потреби здобувачів освіти територіальних громад, їх слід добре знати. Успішна навчальна діяльність здобувача освіти територіальних громад залежить не тільки від володіння прийомами інтелектуальної діяльності; вона обумовлена також особистісними параметрами навчальної діяльності – стійкою системою ставлення здобувача освіти територіальних громад до оточуючого світу й до самого себе.

Сприятливе самопочуття здобувача освіти територіальних громад в оточуючому його середовищі сприяє нормальному розвитку його особистості. Не повинно бути великого розходження між самооцінкою і оцінкою його референтною групою, до якої обов'язково має входити й педагог. Це допоможе здобувачу освіти територіальної громади подолати за необхідності несприятливе співвідношення самооцінки і оцінки референтної групи.

Отже, розвиток особистості на різних етапах життєдіяльності людини є то результатом, то засобом означеного розвитку. Чим раніше розпочинаєть-

ся цілеспрямований особистісний розвиток, тим з більшою ймовірністю можна прогнозувати психологічне благополуччя, задоволення життям і особистісний ріст кожної людини в сучасному мінливому світі.

Розгляд концептуальних основ навчання, зокрема, мети, змісту, принципів, технологій навчання, які створюють умови для особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, показав, що акцент має бути зроблений на суб'єктивному досвіді здобувачів освіти територіальних громад і їх активності у виборі дидактичних способів. У них здобувач освіти територіальних громад демонструє здатність вийти за межі повсякденної практики, побачити свою працю в цілому і зробити її предметом практичного перетворення; це дає йому змогу самому конструювати своє сучасне й майбутнє, правильно сприймати, осмислювати й оцінювати труднощі і протиріччя діяльності, самостійно і конструктивно вирішувати проблеми на основі своїх ціннісних орієнтацій, розглядати труднощі як стимул для подальшого розвитку. Вирішальним елементом ситуації особистісного розвитку є необхідність робити вибір, який дає відчуття більшої свободи і відповідальності.

Отже, на основі аналізу сучасної філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури можна визначити умови, які позитивно впливають на якість особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад. Серед них – сучасне інформаційне суспільство, яке створює додаткові можливості для ефективної освіти, гуманізація освіти, яка впливає на вибір здобувачем освіти у територіальній громаді життєво важливих цінностей, на його самовизначення, особистісний розвиток.

Соціокультурний аналіз стану сучасної освіти показує загальну тенденцію її поступового відходу від традиційної освітньої парадигми, у межах якої здобувач освіти територіальних громад був «об'єктом навчальних впливів», до парадигми безперервної освіти, яка передбачає гуманістичний тип стосунків учасників освітнього процесу, саморозвиток здобувачів освіти територіальних громад. Однак, традиційні принципи, форми, методи та технології будуть основними доти, доки існуватиме суспільство, яке вимагає функціональної підготовки спеціалістів у закладах освіти. Нові перспективні принципи, форми, методи, педагогічні технології будуть стверджуватися з розвитком елементів нового суспільства, що одержало назву постіндустріального чи інформаційного. Для підготовки людини такого суспільства необхідна нова освітня парадигма, компоненти якої вже існують і використовуються в освітній практиці.

Зважаючи на нові парадигмальні підходи, методологія дослідження проблеми особистісного розвитку здобувачів освіти територіальних громад передбачає: особистісну орієнтацію дослідження на відміну від орієнтації на освітню систему, тобто орієнтацію на актуальні освітні потреби особистості здобувача освіти територіальних громад у процесі конструктивного саморозвитку, самовизначення і самореалізації; акцент на розвитку особистості здобувача освіти територіальних громад – коли освіта розглядається з точки зору її можливостей для розгортання особистісного потенціалу, самоактуалізації здобувача освіти, його освітнього руху в контексті перспектив життєвого

шляху; культурну спрямованість дослідження на відміну від соціальної заданості, ідеології втілення соціально-політичних чи соціально-кон'юнктурних вказівок.

У перспективі подальших розробок потребують технології навчання, які стимулюють саморозвиток та створюють умови для особистісного розвитку здобувача освіти територіальних громад, передбачають активність здобувачів освіти у виборі дидактичних засобів. Здобувач освіти у територіальній громаді має активно конструювати своє сучасне й майбутнє, самостійно вирішувати життєві проблеми на основі своїх ціннісних орієнтацій, розглядати труднощі як стимул для подальшого розвитку.

Література:

1. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. К. : ФАДА ЛТД, 2000. 191 с.

2. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. К. : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.

3. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. 460 с.

4. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма Планер, 2012. 348 с.

5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. 352 с.

6. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. К. : ВІПОЛ, 2000. С. 11–57.

7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.

8. Лебедик Л. В. Инновационные технологии обучения магистров педагогики высшей школы. *Использование инновационного потенциала вуза при подготовке бакалавров и магистров*. Сборник материалов международной научно-практической конференции / под общ. ред. М. М. Шарипова, Р. К. Раджабова. Душанбе : Ирфон, 2015. С. 20–25.

9. Лебедик Л. Использование педагогического наследия А.С. Макаренки в проектировании подготовки магистров педагогики высшей школы. *Edukacja i ekonomia*. Redakcja naukowa V. Rajangu, T. Trocikowski. Wloclawek Kaniewo, 2015. С. 199–208.

10. Лебедик Л. В. Компетентнісний підхід у підготовці викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. 66–67. С. 53–58.

11. Лебедик Л. В. Компоненти структури підготовленості викладачів

вищої школи до проектування дидактичних систем. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць / ред. кол. : акад. І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та ін.; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. Вип. 49. С. 80–95. URL: journals.hnpu.edu.ua/ojs/zasoby/article/download/.../4929

12. Лебедик Л., Кравченко Л. Розвиток професійної культури викладачів економіки в умовах магістратури. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : наук. журнал*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Вип. 4. С. 45–53.

13. Лебедик Л. В. Критерії готовності майбутнього викладача до проектування дидактичних систем. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 69. С. 69–73.

14. Лебедик Л. В. Менеджмент підготовки викладачів вищої школи. *Наукові записки* / Ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко та ін. Вип. 141. Ч. II. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 124–126.

15. Лебедик Л. В. Модульний підхід у підготовці викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. м. Старобільськ. № 6 (303) жовтень 2016. Ч. II. С. 52–60.

16. Лебедик Л. В. Моніторинг якості педагогічного професіоналізму магістрів економіки. *Вища освіта України. Тематичний вип. „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”*. 2011. Додаток 2 до №3, том III (28). С. 129–135.

17. Лебедик Л. В. Моніторинг якості системи підготовки викладача вищої школи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* : Тематичний вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Додаток 1 до Вип. 36. Том II (62). К. : Гнозис, 2015. С. 465–473.

18. Лебедик Л. В. Педагогічна підготовка магістрів у вищих економічних навчальних закладах : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 165 с.

19. Лебедик Л. В. Педагогічні ідеї Михайла Остроградського як методологічна основа підготовки викладачів вищих навчальних закладів споживчої кооперації. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 6. С. 22–26.

20. Лебедик Л. В. Підготовка викладача вищої школи до проектування дидактичних систем на основі культурологічного підходу. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 10. С. 14–18.

21. Лебедик Л. В. Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем: монографія. Полтава : ПУЕТ, 2020. 623 с.

22. Лебедик Л. Принципи підготовки магістрів спеціальності „Педагогіка вищої школи”. *Витоки педагогічної майстерності : Серія : Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. Вип. 14. С. 165–170.

23. Лебедик Л. В. Проблеми впровадження новітніх технологій навчання. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу „Пе-*

реяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. Додаток 1 до вип. 27. Том IV (37) : Тематичний вип. „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. К. : Гнозис, 2012. С. 238–243.

24. Лебедик Л. В. Проектування інформаційних технологій фахової підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 71. С. 60–64.

25. Лебедик Л. В. Проектування форм педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 8 (177). С. 25–28.

26. Лебедик Л. В. Розвиток комунікативних навичок викладача : метод. рек. до самостійного вивчення теми у змістовому модулі „Викладач вищого навчального закладу як організатор навчально-виховного процесу. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу” з навчальної дисципліни „Педагогіка вищої школи” для студентів спеціальності 8.18010021 „Педагогіка вищої школи” та слухачів курсів підвищення кваліфікації МППК. Полтава : ПУЕТ, 2015. 16 с.

27. Лебедик Л. В. Роль майбутнього викладача вищої школи у формуванні своєї індивідуальності. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій* : збірник наукових праць / за заг. ред. Л. В. Помиткіної, Т. В. Вашеки, О. М. Ічанської. К. : Аграр Медіа Груп, 2018. С. 182–187.

28. Лебедик Л. В. Социально-профессиональное становление будущих преподавателей высшей школы. *Современные тенденции в образовании и науке: состояние и перспективы* : Сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. : в 4 т. / под общ. ред. Г. Е. Накиповой, Т. А. Ханова. Караганды : КЭУК, 2018. Т. 1. С. 113–117.

29. Лебедик Л., Стрельников В. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 4 (193). С. 49–53.

30. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.

31. Лебедик Л. В. Сучасна освітня ситуація і складники ефективного навчання : метод. рек. до самостійного вивчення теми у змістовому модулі „Загальні основи педагогіки вищої школи” з навчальної дисципліни „Педагогіка вищої школи” для студентів спеціальності 8.18010021 „Педагогіка вищої школи” та слухачів курсів підвищення кваліфікації МППК. Полтава : ПУЕТ, 2015. 25 с.

32. Лебедик Л. В. Формування загальних і професійних компетенцій майбутніх викладачів економіки. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (171). С. 11–14.

33. Лебедик Л. В. Формування професійної компетентності магістрів

педагогіки вищої школи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : Збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип. 28. Том 1. С. 180–185.

34. Лук’янова Л. Технологія організації проектної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10. С. 16–21.

35. Моргун В. Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування. *Філософська і соціологічна думка*. 1992. №2. С. 27–40.

36. Набока О. Г. Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до проектування професійно-орієнтованих технологій навчання. *ScienceRise : Pedagogical Education : Pedagogical Journal*. 2018. № 5(25). р. 23–27.

37. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

38. Радул В. В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 15–20.

39. Романова Г. М. Підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій : монографія. К. : КНЕУ, 2009. 252 с.

40. Сігаєва Л. Є. Андрагогіка – теорія ціложиттєвого розвитку особистості. *Педагогічний процес : теорія і практика*. К. : ЕКМО, 2010. Вип. 3. Ч. II. С. 165–176.

41. Стрельніков В. Ю. Інноваційні технології навчання. Методичний посібник. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. 31 с.

42. Стрельніков В. Ю. Основні категорії і поняття інноваційних технологій навчання. *Сучасна середня освіта : інновації, методологія, теорія, практика* : тези доповідей на міжрегіональній науково-практичній конференції, 7 жовтня 2014 р. / за заг. ред. І. М. Бобер. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2014. С. 297–300.

43. Стрельніков В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.

44. Стрельніков В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 2. 230 с.

45. Стрельніков В. Ю. Проективна освіта і технологія проектного навчання у вищій школі. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*. 2004. Вип. 1. С. 63–69.

46. Стрельніков В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. 375 с.

47. Стрельніков В. Ю. Технологія інтенсивного електронного навчання : вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. 66-67. С. 19–24.

48. Стрельніков В. Технологія модульного навчання у вищій школі. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : Науково-методичний журнал.

2003. № 5. С. 13–22.

49. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.

50. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения. *Вопросы психологии*. 1995. №2. С. 31–42.

51. Bandura A. Social foundation of thought and action: *A social cognitive theory*. N.Y., 1986. P. 18–34.

52. Lebedyk L. Planning technologies for the preparation of high school teachers based in the experience of European countries : *Study of problems in modern science : new technologies in engineering, advanced management, efficiency of social institutions*. Monograph : edited by Shalapko Yuriy, Wyszowska Zofia, Musial Janusz, Paraska Olga. Bydgoszcz, Poland : University of Technology and Life Sciences, 2015. P. 749–760.

53. Lebedyk L. Professional competence of masters of pedagogics higher school. *Theory and Practice of Contemporary Management : Materials of I International Scientific-Practical Conference*, (Batumi, 17–18 October, 2014) / p.h. Tbilisi, Universal, 2014. P. 292–296.

54. Shara S., Vorona L., Kalinichenko I., Lebedyk L., Olifira L. The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*. 2020. Vol. 8. № 3. P. 472–484.

55. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L. V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). P. 349–351. URL : <https://www.ujecology.com/articles/-leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>

56. Strelnikov V., Losyeva N. Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*. Warszawa : Collegium Verum, 2020. № 2. P. 211–231.

57. Strelnikov V. Yu. Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School*: monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o. 2020. P. 35–43.

§ 3.4. Методологічне обґрунтування організації підготовки педагогічних працівників до проєктування у закладах освіти територіальних громад

Важливим складником дослідження підготовки педагогічних працівників до проєктування є обґрунтування відповідних теоретичних засад. Багатогранність та складність досліджуваного феномену свідчить про необхідність застосування комплексу наукових підходів, які забезпечать ґрунтовне розуміння теоретичних засад дидактичного проєктування та будуть сприяти прикладним розробкам у галузі підготовки педагогічних працівників закладів освіти територіальних громад до проєктування.